

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Саглынская средняя общеобразовательная школа Овюрского кожууна»

«ПРИНЯТА»
на заседании педсовета
Протокол №1
от «30» августа 2023

«УТВЕРЖДАЮ»
Директор: Назытай О.М.
Приказ № 181 от «31» августа

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному (тувинскому) языку в 3 классе (ФГОС)
(наименование учебного предмета (курса)
базового уровня, начального общего образования
(уровень, степень образования)
на 2023 – 2024 учебный год
(срок реализации программы)

Ооржак Полина Белековна
Ф.И.О. учителя (преподавателя), составившего рабочую учебную программу.

учитель начальных классов, высшей категории
(преподаваемый предмет, квалификационная категория)

3-ку класска тыва дылдын программазы

Тайылбыр бижик.

3-ку класстың тыва дыл эртемниң ажылчын программазын дараазында нормативтиг эрге-хоойлу документилеринге даянып кылган:

1. 2012 чылдың декабрь 29-та №273-ФХ дужаал-биле үнген база 2015 чылдың июль 27-ниң хүнүнде немелделер болгаш өскерилгелер кииргени-биле Федералдыг хоойлу “Россия Федерациязының өөредилге хоойлузу”
2. 2012 чылдын август 29-та №953/д-1 дужаал-биле үнген Тыва Республиканың баазалыг өөредилге планы
3. Саглы ортумак ниити билиг школазының өөредилге планы
4. Э. Д. Ондарнын болагш А.К. Ойдан –оолдун 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазынга (1998 чыл) программаны удуртулга кылдыр даянып тургускан. Бо ажылчын программа эге школанын Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план Э.Д.Ондарның «Методиктиг сүмелеринин» (Дөрт чылдыг эге школаның 3-ку класының «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А.Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» - биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин национал девискээр кезээ 3-ку класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларның билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, көргүзүглүүнүң болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

. Ооредиглиг план Э.Д. Ондарнын «Методиктиг сумелеринин» (дорт чылдыг эге школанын 3-ку класынын «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программазынын негелделеринге дууштүр эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» - биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити ооредилгезинин национал девискээр кезээ 3-ку класс оореникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, коргузуглуунун болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан. 3-ку класска Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар «Тыва дыл» номун Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге ямызы бадылап, 2013 чылда парладып ундурген. Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-ку класска тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр бердинген. 1- ги улдун – 16 шак, 2- ги улдун – 16 шак, 3-ку улдун – 20 шак, 4-ку улдун – 16 шак.

Программада негелделер дараазында болуктерден тургустунган:

- 2-ги класска алган билиглерин, мергежилдерин болгаш чанчылдарын системажыдып катаптаары;

- уннер болгаш ужуктер;

- состер;

- чугаа кезектери;

- домак;

- чыл дургузунда ооренгенин катаптаары.

1-4 класстарга тыва дыл устуку класстарга ооренир тыва дыл болгаш литература эртемнеринин белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

3-ку класска тыва дылды ооредириинин кол сорулгалары:

1. Уругларны медреселдii-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;

2. Оларга торээн дыл литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
6. Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол богаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар.

Программаны тургузуп тура дараазында принциптерни сагаан:

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларнын тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзырангай, тодаргай болуру - биле ангы- ангы хевирлерин ажыглап билиринге ооредир.
2. Торээн дылын шын, медреседиг ажыглап билиринин принциви.
3. Коргузуг материалдарын ажыглаар принцип.
4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.
5. Уругларнын назы-харын барымдаалаан принцип.

Тыва дылда ооредилге программазын шингээттингенинин чижек туннелдери.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилер тыва дылды чон аразында харылзажырынын болгаш национал культуразынын кол херексели деп медресеп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларнын торээн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглап билиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга ооредилгенин кол дозу база даап боданыышкынынын, медресеп билиишкининин, чогаадыкчы чоруун сайзырадырынга кол херексел болур. Тыва дылды ооренип турар уеде оореникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунун чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек медээ - дыннадыгны, ооредилге даалгаларын кууседиринге янзы-буру номнардан (ооредилге номнары, энциклопедия, словарьлар, солун- сеткуулдерден) тып ооренир. Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилернин чаа ооредилге материалын оорениринге сонургалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага оорениринин дозу болур. Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразынын чурумунга, аас чугаазынга, торээн дылынга хамаарылгазы чоннун сагыш- сеткилинин бедик кодурлуушкунунун херексели деп билип алыр ужурлуг.

3-ку классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

Личностуг. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири.
- Ооредилгенин чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.
- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири ,
- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонургалы бедип, ону хандыр ооренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.
- Ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;

Оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:

Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун киириштирип турарын медресеп билири.

- Тыва дылды эстетиктиг омур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-жуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- Фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;
- Состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);
- Чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышышкыннарынга чарар; - Домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кезигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
- коллективти-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышышкыннарынга чарып билири;
- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;

Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медеделдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглери херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

Метапредметтиг, регулятивтиг оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медеделдиг шилип алыр ужурлуг.
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билер ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажышышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;

- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, интернетти ажыглап тургаш тып билири;

- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;

- Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;

- Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;

- План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;

- Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;

- Состерде орфограммаларны тып билири;

Оореникчилернин ооренип алып аргалары:

- Херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш интернеттен тып билири;

- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

- Логиктиг угаап боданышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;

- Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.

- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.

- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери.

- Бодунун узел-бодалын илередип билири.

- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алып аргалыг.

- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алып аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;

- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;

- Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири;

- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.

- Ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;

- Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;

- Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;

- Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.

- Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.

- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, интернетти ажыглап тургаш тып билири;

- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле денештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алып аргалары:

- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарыга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медеп билип, эстетиктиг омур- хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

ПРОГРАММАНЫН ТУРГУЗУУ.

3-ку класс. Фонетика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылганы .Катаптаашын.Уннер болгаш ужуктер (бо темага хамаарышкан ажылдарны ооредилге чылынын дургузунда чорудар). Ажык болгаш ажык эвес уннер, оларны ужуктер-биле демдеглээри. Состун дазылын тодарадыры. Торел состер тывары. Состерни кожурери. Состернин слог болгаш ун-ужук анализи, состерни хажыдышкын чок, ужуктер кагбайн, ужуктер солувайн, бижип чанчыгарыга оон ужур- дузазы. Дакпырлап бижир ажык эвес уннер. Дулей (куштуг болгаш кошкак), ыткыр кошкак ажык эвес уннерни шын бижир. Ъ (кадыг демдек) хереглээри. Домак. Домактын чугула кежигуннери. Состун тургузуу. Состун уткалыг кезектеринин дугайында ниити билиг: дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары. Дазыл, чангыс дазылдыг состер. Оскертилге кожумаа. Тургузуу бодунун состернин оскертилге кожумактары тып билири. Чогаадылга кожумаа. Бодунун тургузуглуг состернин чогаадылга кожумактары тып билири. Состерге чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарынын дес-дараалашкаа. Сос иштинге тт, нн, кк деп дакпырлаан уннернин ужуктерин бижир. Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни болгаш оларнын уткалыг хевирлерин шын бижир.

ЛЕКСИКА .Состун лексиктиг утказын тодарадыры. Кожурген болгаш хой уткалыг состер тывары. Оларны чугаага шын ажыглап билири.

ЧУГАА КЕЗЕКТЕРИ. Чугаа кезектери-биле ниити таныжылга: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, ат орну, наречие, сан ады, эвилелдер, эдеринчилер, артынчылар.

ЧУВЕ АДЫ. Чуве ады, оон утказы, айтырылары. Чуве адынын саннарга оскерлири (чангыстын саны, хойнун саны). Хойнун санынын кожумактары шын бижир. Чангыстын санында чуве аттарын падежтерге оскертири, падежтерин ылгап билири. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак чуве аттары. Бодалды шын чиге илередирде чоок уткалыг чуве аттарындан эн тааржырын шилип билири.

ДЕМДЕК АДЫ. Демдек ады, оон утказы, айтырылары. Демдек аттарын чуве аттары-биле ажыглаары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак демдек аттары. Бодалды шын болгаш чиге илередир демдек адын шилип билири.

ЭДЕРИНЧИЛЕР. Эдеринчилернин дугайында ниити билиг. Эн хереглеттингир эдеренчилерни (дээш, дег, дугайында, -биле, ышкаш, башка) практика кырынга ажыглап билири.

КЫЛЫГ СОЗУ. Кылыг созу, оон айтырылары. Кылыг созунун уелерге оскерлири (амгы уе, эрткен уе, келир уе). Болбас кылдыныг илередир кылыг состери.

ДОМАК. СОС КАТТЫЖЫШКЫНЫ. Медээ, айтырыг, алгы домактары (чугаалаар сорулгазынын аайы-биле) , кыйгырыг болгаш кыйгырыг эвес домактар (ун аяны-биле). Кол сос,соглекчи—домактын чугула кежигуннери. Ийиги черге кежигуннер (хевирлерге чарбас). Домакта состернин харылзаазы. Делгеренгей эвес болгаш делгеренгей домактар. Домак соолунге улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери. Сос каттыжышкыны. Сос каттыжышкынында состернин харылзаазы. Сос каттыжышкынында озек болгаш чагырткан сос.

СОЗУГЛЕЛ. ХАРЫЛЗААЛЫГ ЧУГАА. Созуглел болгаш оон кол бодалы. Созуглелдин ады (эгези). Созуглелдин янзылары: тоожушкун, чурумал, угаап боданышкын (ниити

таныжылга). Созуглелде даяныр состер. Созуглелдин янзыларынын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын) болгаш чугаа стильдеринин (чугаалажыр, албан-ёзу, чечен чогаал стильдери) дугайында ниити билиг (таныжылга). Созуглелди логика талазы-биле тонген кезектерге чарары, оларга ат (эге) бээри. Башкынын удуртулгазы-биле созуглелдин планын тургузары. Созуглелдин кезектерин болгаш кезек бурузунде домактарны харылзаштырары (хенертен, бир катап, оон соонда, долгандыр дээн чергелиг состер- биле, ат оруннаны болгаш эвилелдер дузазы-биле). Созуглелдернин кол бодалын тодарадыры. Тоожуушкун янзылыг созуглелдин тургузуунун схемазы (эгеги, кол кезээ, тончuzu). Белен азы коллективтиг тургускан план ёзугаар тоожуушкун янзылыг созуглелдин эдертии (аас- биле). Баш удур белеткел-биле элээн каш сюжеттиг чуруктар азы чангыс чурук езугаар оореникчилернин корген-билгенинге хамаарышкан (оюннар, хайгааралдар, экскурсиялар дугайында дээш о.ө.) аас болгаш бижимел чогаадыглар. Чурумал болгаш угаап- боданыышкын хевирлиг 2—3 хире домактарны аас болгаш бижимел ажылдарынче киирири. Бодунун дугайында кыска чага бижири. Ээлдек-эвилен болурунун дурумнери. Аас болгаш бижимел чалалга, байыр чедириишкени. Дилег илередиринин состерин ажыглаары.

СЛОВАРЬЛЫГ МЕРГЕЖИЛГЕЛЕР (бо ажылды ооредилге чылынын дургузунда чорудар) Ангы-ангы чугаа кезектеринге хамааржыр чангыс дазылдыг состер тывары. Утка талазы- биле чоок болгаш удурланышкак состер тывары. Бодалды илередирде эн херек состу шилип билири.

ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА ООРЕНГЕНИН КАТАПТААРЫ Созуглел болгаш домак. Медээ, айтырыг, алгы домактары. Кыйгырыг домактары. Состун тургузуу. Ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири. Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, сан ады, эдеринчилер..

ЧАРАШТЫР БИЖИЛГЕ

Бижилге гигиеназынын чанчылдарын улам сайзырадыр. Чангыс шугумга бижиirinче оореникчилерни шилчидер мергежилгелер. Оореникчилерге берге биче, улуг ужуктерни болгаш оларнын каттыжыышкыннарын бижидерин уламчылаар: 1) з, к, в, ч, б, д, у, ү, я дээш о. ө.; 2) Г, П, Т, Р, З, Е, Ю, У, Ү, Д, Ф, К, В дээш о.ө.; 3) Пп, Чч, Рр, Вв, Зз, Уу дээш о.ө. Ол, ое, се, ас, үе, до дээн чергелиг ужуктер каттыжыышкынын узуктел чок тудуштурарынга мергежилгелер. Тус-тузунда оореникчилернин холунун ужуунде чараш, тода бижиirinин талазы-биле хажыдыышкыннарны болгаш четпестерни эдер сорулга- биле, ужуктерни болгаш оларнын элементилерин, состерни болгаш домактарны бижидер чергелиг мергежилгелерни кылдыртыры. Состе ужуктерни болгаш одуругда состерни чангыс аай хемчээлдиг ийленчек болгаш шын кылдыр коргузуп, ужуктернин бедин, калбаан шын сагывышаан, чангыс доора шугум кырынга бижири. Дурген бижип ооредиринге мергежилгелер. Дурген санаашкын ёзугаар болгаш адап турда состерни, домактарны бижири. Алфавиттин бичии ужуктерин янзы-буру шыйыглар-биле каттыштырбышаан, дурген тудуштур бижири. Элээн дурген темп-биле адаан домактарны болгаш улуг эвес, кыска созуглелди хары угда бижип шыдаптарынга оореникчилерни чанчыктырар.

ШЫН БИЖИЛГЕЗИН САКТЫП АЛЫР СОСТЕР: Ада-чурт, ажыл-агый, ажыттынар, апаар (болу бээр), апаар (алгаш баар), артык, боо-чепсек, бора-хокпеш, бомбурзек, вертолёт, дангырак, демир- орук, дорген, дуккур, душтеки, инек-караа, имиртин, ирт, катаптаар, каттыжар, каттырар, куш-культура, малгаш, мурнуку, начын, ниити, ортулук, оттур, обьттар, орттенер, почта, радио, суггарар, суггаттыг, телевизор, томаанныг, тураскаал, угаан-сарыыл, хана солун, харыысалга, хаттыг, хуусаа, чадаг-терге, четче, четтирер, чинге-тараа, чунар-бажын, чурттакчы, чуктээр, шокар, шопулак, эртине, эртер (хурал эртер), эрттирер (хуралды эрттирер).

Оореникчилер 3-ку класс дооскаш, дараазында билиглерни алган турар: Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чуве ады,

демдек ады, кылыг созу, эдеренчилер; домак кежигуннери: чугула (кол сос болгаш соглекчи) болгаш ийиги чергенин.

Оореникчилернин алган турар мергежилдери: шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры; фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири; состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар); чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири; домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар; домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар; коллективти-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдэртиг болгаш чогаадыг бижиир.

2 класстын өореникчилеринин тыва дылга билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын үнелээринин нормалары

Өореникчилернин билиглерин, мергежилдерин база чаңчылдарын доктаамал хынаары, демдектерни шын, чөптүг, аас, бижимел харыының негелделеринге дүүштүр салыры улуг кижизидилге ужур-дузалыг. Ол уругларны өоредилгенин шынары, үлегерлиг сагылга-чурум дээш бодунга негелделиг, шынчы, кызымаккай болурунга харыысалгазын улгаттырар.

Тыва дылга өореникчилернин билиг, мергежил болгаш чаңчылдарын демдек «нормаларының» негелделеринге дүүштүр үнелээри оларның чугаазын сайзырадырынга, угаан-медерелин, чогаадыкчы мөзүзүн идепкейжидеринге, сөс курлавырын байыдарынга, орфографтыг билиин бедидеринге; дылды боттары сайгарып, оон түннелдерни кылып, ук дылды өорениринин шынарын экижидеринге идигни бээр.

Өореникчилернин класска-даа, бажыңга-даа кылган бижимел ажылдарын, аас харыыларын башкы «5», «4», «3», «2» деп демдектер-биле (баллдар) айтып үнелээр. Оларның ажылдарын, харыыларын башкының үнелээн демдектери кандыг-даа хажык чок чаңгыс аай негелделерге дүүшкен турар. Демдектерни боттарының негелделеринден хажыдыр салыптар чорук өореникчилернин сагыш-сеткилинге, өоредилге, кижизидилгезинге күзенчиг эвес истерни арттырып каап болур.

Тыва дыл болгаш литературага өореникчилернин бижимел ажылдарын болгаш аас харыыларын үнелээринге кол негелделер:

Олар: 1) төрөөн дылының аас болгаш бижимел хевирлерин хөй янзы талалыг ажыглап билирин үнелээринин; 2) билиглерни, мергежилдерни болгаш чаңчылдарны үнелээринин нормаларын; 3) хыналда ажылдарның янзы-бүрү хевирлеринге салыр демдек санының чаңгыс аай критерий-лерин доктаадып чурумчудар.

Уругларның чүгле чедип алган болгаш хыналда үезинде чедип ап турар, өоренип эртип турар материалдарынга, билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга негелде тургузар.

Тыва дыл кичээлдеринге хынаар айтырыглар: дыл дугайында алган билиглерин, шын бижиринин болгаш демдек салырының чаңчылдарын, аас чугааларының мергежилдерин хынаар.

Өореникчилернин аас харыыларын үнелээри

Өореникчилернин чүгле дүрүмнерни шингээдип алганын эвес, оларның сөс курлавырын, чугаазының чеченин: бодунуң бодалын чиге, чечен чугаалап билирин, лексикалыг болгаш синтаксистиг конструкцияларны янзы-бүрү ажыглап билирин дылга аас харыыларын үнелээрге өоренип көөр. Өореникчилернин дылга билиин үнелээринин бир кол аргазы - аас харыылар. Өореникчинин долу, делгеренгей харыызы дээрге

өөрөнгөн темазын, шын тайылбырлап дамчыдары, дүрүмнерни практикага ажыглап билири болур,

Өөреникчинин харызын үнелээрге дараазында чүүлдерни барымдаалаар:

1. харыының долу болгаш шын болуру;
2. өөрөнгөн дүрүмнерни болгаш тодарадыгларын билиринин деңнели;
3. бодунуң харызының дылын шын тургузуп билири.

«5» деп демдекти өөреникчи эрткен материалын холбаалыг, делгеренгей чугаалап билир; лексикалыг болгаш синтаксистиг синонимиканы ажыглап билир; сөстөрнүн шын бижилгезин боду сайгарып турар; күүседип турар ажылынга бодунуң билиин ажыглап шыдаар; хууда чижектерин тургузуп турар болза салыр.

«4» деп демдекти бир эвес өөреникчинин харызы «5» деп демдектин негелделеринге дүгжүп турар, ынчалза-даа 1—2 чазыг кылгаш, боду эдип аптар болза; дүрүмнерни чижектер-биле бадыткап шыдавас; грамматиктиг сайгарылгага улуг эвес чазыгларны (чугаа кезектерин, домактарнын синтаксистиг онзагай байдалын тодарадырынга дээш оон-даа өске чүүлдерге) кылыптар, ынчалза-даа ук чазыгларны башкының дузазы-биле дораан эдип апаар болза салыр.

«3» деп демдекти теманы билир болгаш материалдың кол утказын шингээдип алган, ынчалза-даа материалды долузу-биле билбес; дүрүмнерни шын чугаалап шыдавас; бодалдарын шын дамчыдып, дүрүмнерни чижектер-биле бадыткап билбес; теманы дес-дараалаштыр четче дамчытпаанда база чугаазынга грамматиктиг чазыглар кылганда салыр.

«2» деп демдекти өөреникчи эрткен азы өөренип турар материалының хөй кезиин билбес; айтырыгларга холбаалыг харыылап шыдавас; дүрүмнерге чижектер чогаадып билбес; материалды бүзүрел чок дамчыдып, дүрүмнернин утказын хажыдып, дараазында материалдарны шингээдип алырынга өөреникчиге шаптыктап турар болза салыр.

«5», «4», «3» деп демдектерни кичээл үезинде өөреникчинин чаңгыс удаа берген харызындан аңгыда, бүгү кичээлдин дургузунда элээн каш катап харыылаанын түңнөп (кичээл баллы) салып болур. Кандыг-даа демдекти салырда чедип алган билиглерни өөреникчилернин практика кырынга ажыглап шыдаарын барымдаалаар.

Тыва дыл эртеминге оореникчилернин билиин бижимел ажылдарнын дузазы-биле үнелээр: *диктант, грамматиктиг онаалгалар, хыналда дүжүрүп бижилге, эдертиг, чогаадыг, тест ажыл.*

База уругларнын аас харызын үнелеп коор.

Хыналда ажылдарнын созүглелдери амгы үенин негелделеринге, амыдыралчы дуржулгага барымдаалаан кижизидикчи уткалыг болуру чугула. Олар уругларнын назы-харынга, ооренген темаларынга, амыдыралчы чижектерге дүүшкек болуру албан. Хевирлерин башкы ыяап-ла уругларнын билиинин, кадыкшылынын, ооренген темаларынын айы-биле таарыштыр шилип алыр.

Диктант орфография болгаш пунктуацияга уругларнын алган билиин быжыглап хынаарынга херек.

Диктант харылзаалыг созүглелден тургустунар болгаш школанын, ук класстын ооредилге-кижизидилгелиг сорулгалары-биле утказы дүүшкен турар.

Диктантынын бижиир үези оон хемчээлинден хамааржыр. Состернин лексиктиг утказынга болгаш словарь состерни шын бижип ооренип алганын хынаарынга словарьлыг диктантыны база чорудар. Хыналда диктантыларнын созү оореникчилерге билдингир болгаш ооренген дүрүмнеринге дүүшкен турар.

Диктантыларга демдек салырынын нормалары

5 демдек

а) Орфографтыг частырыглар болгаш эдиглер чок.

б) Үжүктерни тудуштуарын сагып, бижээни арыг.

4 демдек

- а) 1-2 хире орфографтыг частырыглар эрттирипкен.
- б) 2-3 хире эдиглер кылган.
- в) үжүктөр тудуштуарында чамдык частырыглар эрттирген болгаш шала шевергин эвес бижээн.

3 демдек

- а) 3-5 чедир орфографтыг частырыглар эрттирипкен.
- б) 3-тен хөй эвес эдиглер кылган.
- в) үжүктөр тудуштуарында хөй частырыглар эрттирген болгаш чуттуг бижээн.

2 демдек

5-тен өрү орфографтыг частырыглар эрттирген.

Частырыглар деп санаар чүүлдер

Сөстөрнү шын бижирииниң өөрөнгөн дүрүмүн часканда, сөстөрдө үжүктөрнү эдип кааптар ийикпе, азы өскерткенде, сөстү өске сөс-биле солупканда, программада өөрөнип эрткени бижик демдектеринге болгаш словарь сөстөринге (ол сөстөрнүң даңзызы программада) частырыг эрттиргенде.

Частырыглар деп санаваc чүүлдер

1)Өөрөnmээн дүрүмүнгө частырыг. Бир эвес диктантыга ындыг сөстөр таваржы бээр болза баш бурунгаар самбырага бижиир.

2)Домак сөөлүнгө улуг сек салбайн, дараазында домакты улуг үжүк-биле бижээнде.

3)Бир сөстү өске сөс-биле солупкан, ынчалза-даа утказы өскерилбээнде.

Чаңгыс частырыг деп санаар чүүлдер

1) Чаңгыс ол-ла сөс катаптап турда, чижээ: туткан деп сөстүң эгезинде т-ның орнунга д-ни бижээн.

2) Эскет чок эрттирипкен 2 частырыгны чаңгыс деп санаар. Оларга хамааржыр частырыглар:

а) чаңгыс үжүктү азы слогту катаптап бижипкенде (турганган);

б) сөстү чедир биживээнде;

в) сөстү көжүргөш, ийиги кезээн дараазында одуругга бижиирин уттупканда;

г) чаңгыс сөстү ийи катап бижипкенде частырыг деп санаваc.

Грамматиктиг сайгарылгаларга демдек салырының нормалары

«5». Чаңгыс-даа чазыг чокта

«4». Бир частырыг эрттиргенде.

«3». Ийи частырыг эрттиргенде азы кылза чогуур сайгарылганың бирээзин күүсетпээнде.

«2». Өөрөнгөн дүрүмнөрин грамматиктиг сайгарылгага ажыглап шыдаваc таварылгада.

Улдуң түңнелиниң хыналда ажылынга диктант созүглелинден аңгыда, кандыг-даа грамматиктиг сайгарылга бердинген болза, оларның демдектерин тус-тузунда салыр. Бир эвес олар чаңгыс ол темага хамаарышкан болза, чаңгыс демдекти салып болур.

Хыналда дүжүрүп бижилге, диктант ышкаш уругларныё орфография болгаш пунктуацияга алган билиглөрин быжыглап хынаар. Оон аёгыда шын дүжүрүп бижиирин, орфограммаларны эскерип көөр\н, домактарныё кызыгаарын шын тодарадып, созүглелдин кезектерге чарып, созүглелдин чогуур ужурлуг кезээн ушта бижип, капканы бижик демдектерин салып билирин хынаарында база херек.

Хыналда дүжүрүп бижилгеге демдек салырының нормалары

5 демдек – чаңгыс-даа чазыг чокта.

4 демдек – бир частырыг эрттиргенде, 1-2 эдилге кылганда.

3 демдек – 2-3 частырыг эрттиргенде.

2 демдек – 4-тен хой частырыг эрттиргенде.

Эдертиг (ооредиглиг) уругларның орфографияның болгаш пунктуацияның дүрүмнөрин сагывышаан бижимел чугаазының канчаар тургустунуп олуарын,

созүглелдин кол утказын билип ону шын чугула чүүлдерни эрттирбейн дамчыдарын, бижимел хевирге созүглелдин кол утказын дамчыдып билирин хынаарынга херек.

1-ги класска башкының удуртулгазы-биле айтырыгларга харыылап, 2 -ги класска база башкының удуртулгазы-биле айтырыгларга харыылап азы белен план-биле эдертигни бижири кордунген. Ук класстарга оореникчилерни белен планы ажыглап билиринге ооредир. Эдертиг-биле ажыл уругларның бодүүн домактарны шын тургузуп билириниң чаңчылдарынга ооредир. База домак иштинде состерниң туружун, домак соолунге улуг секти салырын, домактар аразын аңгылап бижириинге ооредир. Эдертигде уругларның шын бижириин ооренгени состер кирген турар ужурлуг.

2-ги класска бижидер эдертиглерни ийи болүккө чарган:

1) башкының бергени план-биле;

2. башкының удуртулгазы-биле коллективтиг тургускан план-биле бижиир эдертиглер.

Белен план-биле бижип чаңчыга бергенде, чоорту план тургузарынга ооредир. Ийи болүктүн эдертиглерин бүдүн чыл дургузунда аралаштыр бижиир.

Допчу эдертиг дээрге созүглелдин утказын долузу-биле эвес, допчулап, кол-колун бижип коргүзери. Эдертиглерниң бо хевири, делгеренгей эдертиглерге бодаарга, уругларга арай берге. Ынчангаш допчу эдертигни эге школага башкының удуртулгазы-биле бижиир.

Делгеренгей эдертиг дээрге созүглелдин утказын бирден бирээ чокка долузу-биле бижип коргүзери болур. Бо эдертиглерниң дидактиктиг сорулгазы – созүглелдин утказын долузу-биле дамчыдып шыдаар кылдыр уругларны ооредири. оореникчилерниң сорлугазы – авторнуң бодалын база созүглелдин утказын, темазын, тургузуун, бижиттинген дылын билип алыры. Бижээн эдертигниң анализинге бүдүн кичээл сарыгдавайн, тыва дыл кичээлиниң эгезинде 12-15 минутаны чарыгдаар. Түңнелин чугаалаарда, созүглелдин утказынга, домактарның тургузуунга, шын бижилгениң дүрүмнеринге класстың ниити чазыгларын болүктээш, частырыглар-биле ажыл чорудар.

Эдертиглерниң чижек хемчээли: 1-ги класска- 15-20 сос (2-3 пункт), 2-ги класска – 30-50 сос (3-4 пункт), 3-кү класска 50-80 сос, 4-кү класска 80-110 сос.

Эдертигге демдек салырынын нормалары

5 демдек – созүглелди шын болгаш дес-дараалаштыр утказын дамчыткан, орфографтыг болгаш дыл бижилгезинде частырыглары чок, 1-2 эдилге бар.

4 демдек – бодалдарның дес-дараалашкаанда улуг эвес хажыдышкыннар барда, 1-2 дыл бижилгезинде частырыглары, 1-2 орфографтыг частырыг, 1-2 эдилге эрттиргенде.

3 демдек – авторнуң созүглелин чамдык черлерде хажыдышканда; кезек черлерде созүглелдин тургузунуң дес-дараалашкаан сагывайын барганда база 2-3 домактарны шын эвес тургусканда; 3-6 орфографтыг чазыг, 1-2 эдилге эрттиргенде.

2 демдек - авторнуң созүглелин элээн хажыдышканда; кол кезектерин, кол бодалын эрттирипкенде база домактарның дес-дараалашкаа үрелгенде; кезектериниң аразында харылзаа чок болза, 7-8 орфографтыг частырыглар, 3-5 эдилге эрттиргенде.

Чогаадыгга демдек салырынын нормалары:

5 демдек – темазын долу логиктиг ажытканда, орфографтыг база чугаа частырыглары чок, 1-2 эдилге бар.

4 демдек – бодалды илереткенинде улуг эвес хажыдышкыннар бар, 1-2 дыл бижилгезинде частырыгы, 1-2 орфографтыг частырыглар база 1-2 эдилге эрттирипкенде.

3 демдек – теманы чамдык черлерде хажыдышканда, бодалдар дес-дараалашкак эвес илерттингенде (2-3 домакта), сос курлавыры шоолуг эвес, 3-6 орфографтыг база 1-2 эдилге эрттирипкенде.

2 демдек – теманы элээн хажыдышканда, кол кезектерин, кол бодалын эрттирипкенде, бодалдарның дес-дараалашкаа үрелгенде; сос курлавыры чаңгыс аайлажы бергенде, 7-8 орфографтыг частырыглар, 3-5 эдилге эрттиргенде.

Тест ажылга демдек салырынын нормалары:

5 демдек – берген онаалгаларның 3/4 кезээнден хой кезии кылдынган болза.

- 4 демдек – 3/4 кезии шын кылдынганда.
 3 демдек – 1/2 кезии шын кылдынганда.
 2 демдек - 1/2 кезиинден эвээш кезии кылдынганда.

Словарьлыг диктантыга демдек салырынын нормалары:

- 5 демдек – частырыг чокта.
 4 демдек – 1 частырыг, 1 эдилге эрттирипкенде.
 3 демдек – 2 частырыг, 1 эдилге эрттирипкенде.
 2 демдек – 3-5 частырыг эрттирипкенде.

Аас харызын үнелээрге дараазында негелделерни удуртулга болдулар:

«5»-ти башкының айтырыгларынга өөреникчилерниң долу, шын харыылааны; өөрениген сосстерниң шын салырын чиге, тода тайылбырлааны; өөренип эрткен чугаа кезектерин, домак кежигүннерин дүрүм ёзугаар тодарадып билири, грамматиктиг сайгарылганы шын кылганы дээш салыр.

«4»-тү харыының шынары «5»-ке дүгжүп турар, ынчалза-даа дараазында четпестер барда салыр: а) өөреникчи дүрүмнерни чамдыкта тода эвес тайылбырлааш, башкының дузазы-биле эдип аптар; б) сөзүглел-биле ажылынга шоолуг эвес чазыгылыг; в) дүрүмнү эки шингээди алган, ынчалза-даа берген чижектеринге 1-2 хире чазыглар кылыпканда.

«3»-тү а) өөреникчи дүрүмнү кошкак билер болгаш ону чүгле башкының дузазы-биле чугаалаар; б) сөзүглел-биле ажылында элээн чазыгларлыг; в) дүрүмнерни чижектер-биле бадыткай албас; г) айтырыгларга делгеренгей харыыларны берип шыдаваанда салыр. «2»-ни өөреникчи эрткен материалын билбес; сөзүглелдер-биле ажылдарынга кылган чазыгларын башкының дузазы-биле эдип алырга;

Тыва дылдын календарь-тематиктиг планы

3 класс

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хуну	
			план	факт
Катаптаашкын-2ш				
1	Катаптаашкын. Домак. Ун, ужук	1		
2	Домак болгаш сос. Домак схемазы	1		
Уннер болгаш ужуктер- 28 ш				
3	Ажык болгаш ажык эвес уннер болгаш ужуктер	1		
4	Кыска болгаш узадыр адаар ажык уннер болгаш ужуктер	1		
5	Кыска болгаш узадыр адаар ажык уннер болгаш ужуктер	1		
6	Ок-биле адаар ажык уннуг сосстерге кадыг демдек (ь)	1		
7	Ок-биле адаар ажык уннуг сосстерге кадыг демдек (ь)	1		
8	Диктант «Чагыг»			
9	Частырыглар-биле ажыл. Ажык эвес уннер болгаш ужуктер	1		
10	Ажык эвес уннер болгаш ужуктер	1		
11	Эгезинде т-д деп уннер кирген сосстер	1		
12	Эгезинде п-б деп уннер кирген сосстер	1		
13	Эгезинде к-х деп уннер кирген сосстер	1		
14	Диктант	1		
15	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
16	Ф, ц,щ ужуктуг сосстер	1		
17	Я деп ужуктуг сосстер	1		
18	Е, э, (е) деп ужуктуг сосстер	1		
19	Е, э, (е) деп ужуктуг сосстер	1		

20	Ё деп ужуктуг состер	1		
21	Ю деп ужуктуг состер	1		
22	Чымчак демдектиг (ь) состер	1		
23	Сагындырыглыг диктант «Уяда» (а.52)	1		
24	Частырыглар-биле ажыл	1		
25	Слогтар	1		
26	Состу кожурери	1		
27	Ооредиглиг эдертиг «Хартыга» (а.10)	1		
28	Частырыглар-биле ажыл	1		
Сос-28ш				
29	Кым? Чуу? деп айтырыгга харыылаттынар состер. (Чуве ады)	1		
30	Кымнар? Чулер? деп айтырыгга харыылаттынар состер. (Чуве ады)	1		
31	Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер. (Демдек ады)	1		
32	Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер. (Демдек ады)	1		
33	Хыналда диктант	1		
34	Частырыглар-биле ажыл	1		
35	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар состер. (Кылыг созу)	1		
36	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар состер. (Кылыг созу)	1		
37	Ооредиглиг эдертиг «Моортай болгаш оон оолдары» (а.12)	1		
38	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1		
39	Ат болгаш фамилияларга улуг ужук	1		
40	Ат болгаш фамилияларга улуг ужук	1		
41	Азырал амытаннарнын шола адынга улуг ужук	1		
42	Азырал амытаннарнын шола адынга улуг ужук	1		
43	Чурттар, хоорайлар, суурлар, кудумчулар, хемнер аттарынга улуг ужук	1		
44	Чурттар, хоорайлар, суурлар, кудумчулар, хемнер аттарынга улуг ужук	1		
45	Эдертиг	1		
46	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1		
47	Торел состер	1		
48	Торел состер	1		
49	Практиктиг ажылдар	1		
50	Хыналда диктант «Дежурныйлар» (а.61)	1		
51	Частырыглар-биле ажыл	1		
52	Катаптаашкын. Торел состер	1		
53	-ла, -ле,-на, -не деп состерни шын бижири	1		
54	-ла, -ле,-на, -не деп состерни шын бижири	1		
55	-даа деп состу шын бижири	1		
56	-даа деп состу шын бижири	1		
57	Эдертиг	1		
58	Частырыглар-биле ажыл	1		
Домак болгаш харылзаалыг чугаа-10ш				

59	Домак	1		
60	Домак	1		
61	Кол сос биле соглекчи дугайында билиг	1		
62	Кол сос биле соглекчи дугайында билиг	1		
63	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери	1		
64	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери	1		
65	Хыналда диктант «Чагаа» (а.74)	1		
66	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
67	Чыл дургузунда ооренген чуулдерин катаптаары	1		
68	Чыл дургузунда ооренген чуулдерин катаптаары	1		

3-ку класска «Тыва дыл» деп эртемнин материал-техниктиг хандырылгасы:

Башкыга:

- 1). Ооредилге программасы ТР-нын ооредилге, эртем болгаш аныктар политиказынын яамызы. Национал школа хогжудер институт. Тыва дыл 1-4 класстар Куруне стандарты Кызыл-2008.
- 2). «Тыва дыл» дорт чылдыг эге школанын 3-ку клазынга ооредилге ному. Авторлары: И.Ч. Эргил-оол, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондар.
- 3). Диктантылар чыындызы 1-4 класстарынга.
- 4). Эдертиглер чыындызы 1-4 класстарга.
- 5). Тыва дылга темтилер ному.
- 6). 3 класстарга ооредилге таблицалары
- 7). Карточкалар, перфокартылар
- 8). Компьютер , проектор, экран, DVD, принтер.

Оореникчилерге:

- 1). «Тыва дыл» дорт чылдыг эге школанын 3-ку клазынга ооредилге ному. Авторлары: И.Ч. Эргил-оол, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондар.
- 2). Тыва дылга тестиелер ному.

Башкыга ооредилге – методиктиг комплекс:

- 1). А.К.Ойдан-оол Методиктиг сумелер 3-ку класстын «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы Кызыл Тыванын ном ундурер чери-2007.
- 2). А.А.Алдын-оол Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы 1-4 класстарынга Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында ооредилге-методиктиг човулел бадылаан. Кызыл: Тыванын ном ундурер чери-1998.